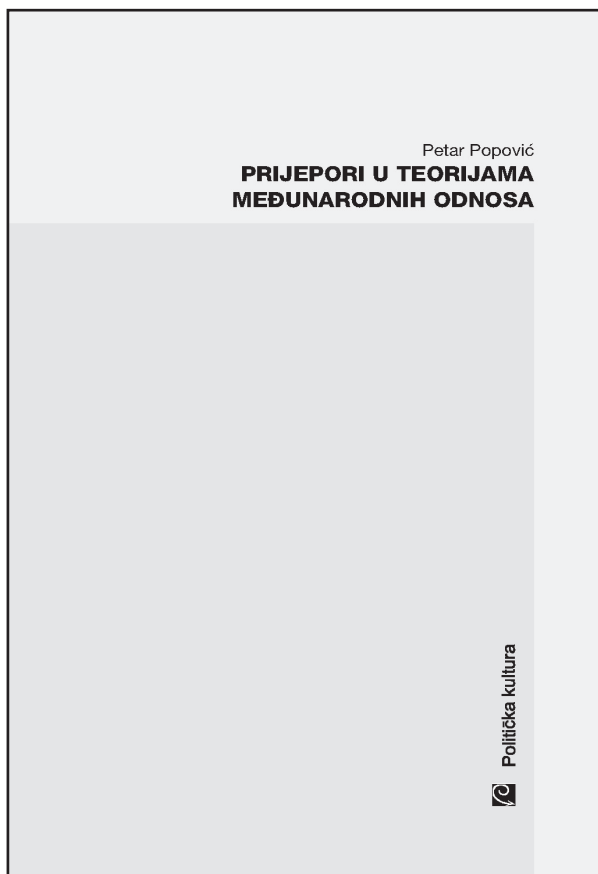

Petar Popović

Prijepori o teorijama međunarodnih odnosa

Politička kultura, Zagreb, 2012.

Višeslav Raos

Knjiga Petra Popovića prva je domaća knjiga o teorijama međunarodnih odnosa koja se izdigla iz puke deskripcije i koja nije dominantno određena hladnoratovskim međunarodnim poretkom i prevlašću realističke teorije u disciplini međunarodnih odnosa. Sukladno tome, riječ je o djelu koje nije samo udžbenički pregled glavnih teorijskih pravaca u međunarodnim odnosima nego funkcionira kao samostalan znanstveni doprinos i pravo je osvježanje u proučavanju međunarodnih odnosa u Hrvatskoj.

Petar Popović asistent je na Sveučilištu Donja Gorica (UDG) u Podgorici. Diplomirao je i magistrirao međunarodne odnose na američkom Sveučilištu Webster u Beču, a doktorirao na Sveučilištu u Ljubljani. Ovaj autor rijedak je primjer mladog istraživača koji svoju prvu monografiju nije objavio na temelju prerađene i proširene doktorske disertacije nego je napisao knjigu o potpuno drugoj temi. No posljednje 7. poglavlje knjige tvori poveznicu s autorovom disertacijom *Jugoslavenska kriza u kontekstu II. hladnog rata (1980-1990)*.

Popovićevo djelo mnogo je više od onoga što sugerira naslov. Osim analize prijepora dvaju glavnih teorijskih pravaca u međunarodnim odnosima te trećega pristupa kao njihove svojevrstne sinteze, riječ je o pronicljivome, promišljenom i dubokom proučavanju kako povijesti zapadne političke misli tako i same povijesti Zapada kao takvog, isprepletene s unutardisciplinarnom raspravom o međunarodnim odnosima kao poddisciplini politologije. Autor se suvereno snalazi unutar teorijske tradicije međunarodnih odnosa, ne zaboravljajući se do-

taknuti svih bitnih suvremenih teoretičara. Istodobno pokazuje širok, gotovo renesansan, pogled i pristup te umješno spaja uvide iz komparativne religije, povijesti, kulturne antropologije i sociologije, ne prestajući pritom biti politolog i proučavatelj međunarodnih odnosa. Nažalost, nedostatna jezična lektura koja se očituje u mjestimičnim pravopisnim greškama i površna stručna redakcija koja je vidljiva iz pogrešaka u pisanju imena stranih autora bacaju sjenu na ovu inače sjajnu knjigu. Kritiku za taj aspekt knjige potrebno je uputiti ne toliko autoru koliko nakladniku i uredništvu koje je sudjelovalo u pripremi i izdavanju ovog djela.

Popovićeva monografija ima oko dvjesto stranica, ne računajući bibliografiju i autorsko kazalo, i podijeljena je u sedam poglavlja. Autor uvodno objašnjava karakter teorije međunarodnih odnosa te u kontekstu međunarodnih odnosa u 20. stoljeću navodi tri dominantne holističke teorije – realističku, liberalnu i radikalnu (marksističku). Uz to spominje i pokušaj uspostavljanja međunarodnih odnosa kao samostalne znanosti te ga dovodi u svezu s tendencijom zapadne misli posljednjih nekoliko stoljeća k fragmentaciji i specijalizaciji znanja. Popović, nadalje, određuje odnose među državama kao predmet proučavanja međunarodnih odnosa te razlikuje glavne teorije (realizam, liberalizam/idealizam i racionalizam) i teorija srednjeg dometa. Autor se dotiče i koncepta međunarodnog poretka te nudi vlastiti model povijesnih faza razvoja međunarodnog poretka, od arhaične zajednice utemeljene na mitsko-duhovnom sustavu do globalizacije zasnovane na informatičko-tehnološkom sustavu. U svojem uvodu u prijedor liberalizma i realizma, Popović diferencira njihove paradigmatičke i idejne razlike, dok Englesku školu prepoznaje kao prvu i jedinu struju u međunarodnim odnosima koja je pokušala pomiriti i nadvladati realizam i liberalizam/idealizam.

U nastavku knjige autor se bavi konceptima međunarodnog poretka promatranima kroz tri kategorije: realističku, zasnovanu na bezvlašću (Thomas Hobbes), liberalni koncept univerzalnoga moralnog poretka (Immanuel Kant) te koncept međunarodnog društva, utemeljen na racionalističkome međunarodnom poretku (Hugo Grotius) i tradiciji Engleske škole (Martin Wight, Hedley Bull). Potpoglavlje "Teorijske tradicije Zapada: između univerzalnog i partikularnog" svojevrsan je diskurzivni ekskurs te možda ponajbolje ocrtava višeslojnost ove knjige. Naime, u njemu se Popović bavi predodžbom Zlatnog doba kao univerzalne idealne ljudske zajednice u kojoj je pojedinac "sjedinen" i u kojoj postoji jedinstvo ljudskoga i božanskog, prizemnoga i nadzemnog, dok u vremenu uspona antičke Grčke autor prepoznaje idejna ishodišta realizma. Nestankom iskonske arhaične zajednice nastaje i podjela na "Zapad" i "Istok", koju autor smatra presudnom za razumijevanje isprepletenosti akcije i pasivnosti te razumskoga i nagonskog djelovanja kao odrednica povijesti čovječanstva i povijesti politike. U proučavanju koncepta međunarodnog bezvlašća Popović analizira uspon i rasap univerzalnoga kršćanskog poretka u srednjovjekovnoj Europi te uspostavu vestfalskoga međunarodnog poretka. Začetke klasičnog realizma na polju političke prakse vidi u Mirovnom ugovoru iz Utrechta (1713-1715), a u znanosti u Newtonovu djelu *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica* iz 1687. Ponovno broj 11 - rujan 2012.

ponirući u povijest političke misli i općenito povijest filozofije, Popović ključan doprinos razvoju liberalne teorije međunarodnih odnosa prepoznaje u stoicima i Ciceronu. U istraživanju nastanka suvremene liberalne teorije, dakako, najviše je prostora posvećeno Kantu. Autor, također, prepoznaje jasne korijene radikalne teorije međunarodnih odnosa, to jest marksizma, u prosvjetiteljskoj tradiciji.

Popović cijelo poglavlje posvjećuje Ligi naroda kao neuspjelom pokušaju stvaranja liberalnog poretka, koji doživljava neuspjeh jer je bio utemeljen na racionalističkim osnovama i rivalstvu (John Locke) te utilitarizmu (John Bentham), a ne liberalnom miru i suradnji (Kant). Diplomatsko upravljanje ratovima nije uspjelo te se cijeli poredak urušava unutar jednog desetljeća, a jedna po jedna europska zemlja napuštaju demokratske i uvode autokratske režime. Liberalni idealizam je naposljetku napadnut kao utopizam, a afirmira se empirijski realizam (Edward H. Carr). Pozitivistički obrat u realizmu i njegova dominacija u međunarodnim odnosima tijekom dobrog dijela 20. stoljeća rezultirat će odvajanjem međunarodnih odnosa od političke teorije, to jest otuđenjem od političke filozofije. Misaonu bit realizma, koji smatra kako se čovjek, pa onda ni međudržavni odnosi ne mijenjaju te da su temeljeni na moći, nasilju i interesu, Popović detektira u Tukididovim *Peleponeskim ratovima*. U poglavlju u kojemu oslikava pokušaj realizma da monopolizira disciplinu međunarodnih odnosa autor vješto isprepleće povijest Hladnog rata i povijest discipline. Ne samo u kontekstu dominantnog realizma i neorealizma za vrijeme bipolarnog poretka, nego kroz cijelu knjigu Popović se ne libi kritički promišljati i ukazivati na ograničenja bihevioralne revolucije u američkoj akademskoj zajednici, ali i općenito dovoditi u pitanje strogi pozitivizam i empirizam.

Sintezu i kraj liberalno-realističke rasprave u posthladnoratovskom razdoblju Popović vidi, s jedne strane, u konstruktivizmu i postpozitivističkim tendencijama u međunarodnim odnosima, a s druge strane u Engleskoj školi koja je još od 1950-ih počela spajati realizam i liberalizam na temelju racionalističke tradicije međunarodnog prava i normi. Autor se naposljetku dotiče i suvremenog problema proučavanja međunarodnog poretka u kontekstu prevlasti neoliberalizma te zamisli Davida Helda o kozmopolitskoj demokraciji utjelovljenoj u Europskoj Uniji, ali i ističe poticaje budućim pravcima istraživanja koji su proistekli iz djela Barrya Buzana.

Knjiga bi mogla funkcionirati kao zaokružena cjelina i bez posljednjeg poglavlja koje se bavi bivšom Jugoslavijom ("podglobalnim društvom Jugoistočne Europe") iz perspektive triju dominantnih teorijskih tradicija. U njemu Popović otvara niz tema i razbija mnoge uvriježene mitove i poimanja o hrvatskoj i jugoslavenskoj političkoj povijesti. Uzroke neuspješnosti liberalnoga, kozmopolitskog pristupa autor pronalazi u zakašnjenom stvaranju nacionalnih država i gospodarskom zaostajanju te posljedičnoj nerazvijenosti građanskog sloja. Rijetka je iznimka bilo kratko razdoblje Napoleonove vladavine. Funkcioniranje i uzroke raspada Druge Jugoslavije Popović analizira pomoću koncepta svrhovitoga (promišljeno udruživanje radi postizanja zajedničkog cilja) i praktičnog (udruživanje slobodnih aktera koji ostvaruju individualne ciljeve, a vezani su autoritetom

određenih uvjeta koji su nužni za djelovanje) udruživanja Terrya Nardina (Engleska škola). Autor ističe kako je jedini zajednički vrijednosni element, kao preduvjet svrhovitog povezivanja, bila ideologija (samoupravljanje, nesvrstanost). Smrću Tita, razdorom u Pokretu nesvrstanih (1979) te propašću realnog socijalizma iscrpile su se sve legitimacijske osnove jugoslavenske zajednice. Popović opovrgava česte teze o ekonomskim ili vanjskim uzrocima raspada SFRJ te ukazuje na nestanak svrhovitosti udruživanja tijekom 1980-ih, dok pak ratni rasplet raspada Jugoslavije vidi u činjenici da je srpsko partijsko vodstvo pokrenulo antibirokratsku revoluciju kako bi spriječilo nastavak decentralizacije i pluralizacije (kao prirodnih posljedica niza reformi od nastanka države) i omogućilo ujedinjavanje svih Srba u jednoj državi – bilo unutar ponovno centralizirane Jugoslavije bilo unutar šire srpske države. Upravno na temelju praktičnog

udruživanja (primjerice, na polju suradnje policije u borbi protiv organiziranog kriminala) autor vidi naznake polaganog pomicanja postjugoslavenskog prostora prema "kantovskoj zoni mira" ujedinjene Europe.

Ova knjiga zaslužuje biti dio literature na Studiju politologije na Fakultetu političkih znanosti, kao i drugim fakultetima na kojima se proučavaju međunarodni odnosi i politička znanost uopće. No knjiga od čitatelja očekuje prilično visoku razinu predznanja iz područja povijesti i filozofije, pa je upitno koliko bi bila pristupačna studentima na preddiplomskoj razini. Naposljetku, bilo bi dobro da ovo vrijedno djelo bude poticaj novim raspravama i razvoju novih pravaca u proučavanja međunarodnih odnosa u Hrvatskoj. Svakako označuje "nastup" nove, mlade generacije domaćih istraživača u toj grani političke znanosti. ■